

Věta o dělení polynomů se zbytkem

Věta. Necht' R je okruh, $f, g \in R[x]$, přičemž vedoucí koeficient polynomu $g \neq 0$ je jednotka okruhu R . Pak existuje jediná dvojice polynomů $q, r \in R[x]$ taková, že $\text{st}(r) < \text{st}(g)$ a platí $f = g \cdot q + r$.

Důkaz existence q, r . Pro $f = 0$ zřejmé ($q = r = 0$), dále $f \neq 0$.

Necht' $g = a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0$, $a_n \in R^\times$, tj. $\text{st}(g) = n$,

$f = b_m x^m + \dots + b_1 x + b_0$, $b_m \neq 0$, tj. $\text{st}(f) = m$.

Postupujme indukcí vůči m .

I. krok: Je-li $m < n$, pak označme $q = 0$, $r = f$.

II. krok: Předpokládejme, že $m \geq n$ a že pro polynomy stupně menšího než m již bylo dokázáno. Polynom $g \cdot a_n^{-1} \cdot b_m \cdot x^{m-n}$ má

stejný stupeň i vedoucí koeficient jako f , proto pro polynom

$h = f - g \cdot a_n^{-1} \cdot b_m \cdot x^{m-n}$ platí $\text{st}(h) < m$. Z indukčního

předpokladu existují $p, r \in R[x]$ tak, že $\text{st}(r) < \text{st}(g)$ a platí

$h = g \cdot p + r$. Pak dosazením a úpravou dostaneme

$f = g \cdot a_n^{-1} \cdot b_m \cdot x^{m-n} + h = g \cdot (a_n^{-1} \cdot b_m \cdot x^{m-n} + p) + r$.

Stačí označit $q = a_n^{-1} \cdot b_m \cdot x^{m-n} + p$.

Věta o dělení polynomů se zbytkem

Věta. Necht' R je okruh, $f, g \in R[x]$, přičemž vedoucí koeficient polynomu $g \neq 0$ je jednotka okruhu R . Pak existuje jediná dvojice polynomů $q, r \in R[x]$ taková, že $\text{st}(r) < \text{st}(g)$ a platí $f = g \cdot q + r$.

Důkaz jednoznačnosti q, r . Předpokládejme, že $q, r, \bar{q}, \bar{r} \in R[x]$, přičemž $\text{st}(r) < \text{st}(g)$ a $\text{st}(\bar{r}) < \text{st}(g)$, splňují $f = g \cdot \bar{q} + \bar{r} = g \cdot q + r$. Pak $g \cdot (\bar{q} - q) = r - \bar{r}$. Vedoucí koeficient polynomu g není dělitel nuly, tedy $\text{st}(g) + \text{st}(\bar{q} - q) = \text{st}(g \cdot (\bar{q} - q)) = \text{st}(r - \bar{r}) < \text{st}(g)$. Pak tedy $\text{st}(\bar{q} - q) < 0$, tj. $\bar{q} = q$, odkud $\bar{r} = r$.

Euklidův algoritmus v okruhu polynomů nad tělesem

Poznámka. Je-li R je těleso, je v $R[x]$ vedoucí koeficient každého nenulového polynomu jednotkou. Proto pro libovolné nenulové polynomy $f, g \in R[x]$ lze postupovat podle Euklidova algoritmu

$$f = g \cdot q_0 + r_0,$$

$$g = r_0 \cdot q_1 + r_1,$$

$$r_0 = r_1 \cdot q_2 + r_2,$$

$$r_1 = r_2 \cdot q_3 + r_3,$$

$$\vdots$$

$$r_{n-2} = r_{n-1} \cdot q_n + r_n,$$

$$r_{n-1} = r_n \cdot q_{n+1} + 0.$$

Přitom $\text{st}(g) > \text{st}(r_0) > \text{st}(r_1) > \text{st}(r_2) > \dots$, proto skutečně po několika děleních nastane $r_{n+1} = 0$.

Největší společný dělitel v okruhu polynomů nad tělesem

Věta. Necht' R je těleso. Pak libovolné dva nenulové polynomy $f, g \in R[x]$ mají v $R[x]$ největší společný dělitel $d \in R[x]$, který je možné spočítat pomocí Euklidova algoritmu (jako poslední nenulový zbytek v prováděných děleních) a vyjádřit jej Bezoutovou rovností, tj. existují $a, b \in R[x]$ tak, že $d = a \cdot f + b \cdot g$.

Definice. Nenulový polynom se nazývá normovaný, je-li jeho vedoucí koeficient roven 1.

Poznámka. Jeli R těleso, je $R[x]$ obor integrity a platí $(R[x])^\times = R^\times = R^*$. Je tedy každý nenulový polynom z $R[x]$ asociovaný s právě jedním normovaným.

Definice. Necht' R je těleso, $f, g \in R[x]$ nenulové polynomy. Označme (f, g) normovaný největší společný dělitel polynomů f a g . O polynomech f a g řekneme, že jsou nesoudělné, je-li $(f, g) = 1$.

Věta. Necht' R je těleso, $f, g, h \in R[x]$ nenulové polynomy. Jestliže $f \mid g \cdot h$ a současně $(f, g) = 1$, pak $f \mid h$. **Důkaz.**

Ireducibilní polynomy

Věta. Necht' R je těleso, $f \in R[x]$. Polynom f je ireducibilní prvek okruhu $R[x]$, právě když f není konstantní a nelze jej rozložit na součin dvou nekonstantních polynomů z okruhu $R[x]$.

Definice. Necht' R je okruh, $f \in R[x]$ se nazývá **ireducibilní polynom nad R** , jestliže f není konstantní a nelze jej rozložit na součin dvou nekonstantních polynomů z okruhu $R[x]$.

Varování. Pozor, rozlišujte pojmy „ireducibilní polynom nad okruhem R “ a „ireducibilní prvek okruhu $R[x]$.“

Příklad. Je-li R těleso, jsou ireducibilní polynomy nad R právě ireducibilními prvky okruhu $R[x]$.

Příklad. Konstantní polynom 2 je ireducibilním prvkem okruhu $\mathbb{Z}[x]$, ale není ireducibilním polynomem nad \mathbb{Z} . Polynom $2x$ je ireducibilní polynom nad \mathbb{Z} , ale není ireducibilním prvkem okruhu $\mathbb{Z}[x]$.

Věta. Necht' R je těleso, $f, g, h \in R[x]$ polynomy, přičemž f je ireducibilní nad R . Jestliže $f \mid g \cdot h$, pak $f \mid g$ nebo $f \mid h$.

Okruh polynomů nad libovolným tělesem je okruhem s jednoznačným rozkladem

Věta. Necht' R je těleso, $f \in R[x]$ nenulový polynom. Pak existuje $k \in \mathbb{Z}$, $k \geq 0$, $a \in R^*$ a normované ireducibilní polynomy $p_1, \dots, p_k \in R[x]$ tak, že

$$f = a \cdot p_1 \cdot \dots \cdot p_k.$$

Tento rozklad je navíc jednoznačný až na pořadí činitelů.

Důsledek. Jestliže R je těleso, je $R[x]$ okruh s jednoznačným rozkladem.

Poznámka. Předchozí důsledek lze značně zesílit, platí totiž následující věta:

Věta. Necht' R je okruh. Pak okruh polynomů $R[x]$ je okruhem s jednoznačným rozkladem, právě když okruh R je okruhem s jednoznačným rozkladem.

Důsledek. Okruh $\mathbb{Z}[x]$ je okruhem s jednoznačným rozkladem.

Kořen polynomu

Definice. Necht' R je okruh, $f = a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0 \in R[x]$, $c \in R$. Pak prvek $a_n \cdot c^n + \dots + a_1 \cdot c + a_0 \in R$ značíme $f(c)$ a nazýváme **hodnota** polynomu f v prvku c .

Věta. Necht' R je komutativní okruh, $f, g \in R[x]$, $c \in R$. Pak platí

- ▶ $(f + g)(c) = f(c) + g(c)$,
- ▶ $(f \cdot g)(c) = f(c) \cdot g(c)$.

Poznámka. Předpoklad o komutativitě byl podstatný pro násobení: jestliže pro $a, c \in R$ platí $a \cdot c \neq c \cdot a$, pak pro $f = x$, $g = a$ je $(f \cdot g)(c) = (x \cdot a)(c) = (ax)(c) = a \cdot c \neq c \cdot a = f(c) \cdot g(c)$.

Důsledek. Necht' R je komutativní okruh, $c \in R$. Pak zobrazení $\alpha : R[x] \rightarrow R$ určené předpisem $\alpha(f) = f(c)$ pro každé $f \in R[x]$ je homomorfismus okruhů.

Definice. Necht' R je okruh, $f \in R[x]$, $c \in R$. Řekneme, že c je **kořenem** polynomu f , jestliže $f(c) = 0$.

Násobnost kořene polynomu

Věta. Necht' R je komutativní okruh, $f \in R[x]$, $c \in R$. Pak platí: c je kořenem polynomu f , právě když $(x - c) \mid f$ v okruhu $R[x]$. **Důkaz.**

Definice. Necht' R je komutativní okruh, $f \in R[x]$, $f \neq 0$, $c \in R$, $f(c) = 0$. Přirozené číslo k se nazývá **násobnost** kořene c polynomu f , jestliže $(x - c)^k \mid f$ a $(x - c)^{k+1} \nmid f$ v okruhu $R[x]$. Kořeny násobnosti 1 se nazývají **jednoduché**.

Poznámka. Podmínka $(x - c)^k \mid f$ znamená, že existuje $g \in R[x]$ tak, že $(x - c)^k \cdot g = f$. Protože $(x - c)^k$ je normovaný polynom stupně k , platí $k + \text{st}(g) = \text{st}(f)$. Přitom $g \neq 0$, tedy $\text{st}(g) \geq 0$, odkud plyne $k \leq \text{st}(f)$. Proto nenulový polynom nemůže být dělitelný každou mocninou polynomu $x - c$ a předchozí definice jednoznačně určuje násobnost každého kořene libovolného nenulového polynomu nad komutativním okruhem.

Příklad. Kvadratický polynom $x^2 - [1]_8 \in \mathbb{Z}_8[x]$ má čtyři jednoduché kořeny $[1]_8$, $[-1]_8$, $[3]_8$, $[-3]_8$. **V okruhu $\mathbb{Z}_8[x]$ není rozkládání na součin normovaných lineárních činitelů jednoznačné.**

Počet kořenů polynomu nad oborem integrity

Věta. Necht' R je obor integrity, $f \in R[x]$, $f \neq 0$. Polynom f má nejvýše $\text{st}(f)$ kořenů v R , počítáno i s násobností. Přesněji: součet násobností všech kořenů polynomu f v R je menší nebo roven $\text{st}(f)$.

Důkaz. Necht' c_1, \dots, c_s jsou různé kořeny polynomu f v R , necht' k_i je násobnost kořene c_i . Pak $(x - c_i)^{k_i} \mid f$ v $R[x]$. Označme K podílové těleso oboru integrity R , tedy R je podokruhem tělesa K . Pak $(x - c_i)^{k_i} \mid f$ v $K[x]$. Přitom $x - c_1, \dots, x - c_s$ jsou různé normované ireducibilní polynomy v $K[x]$. Rozložíme-li f na součin vedoucího koeficientu f a normovaných ireducibilních polynomů v $K[x]$, z jednoznačnosti rozkladu plyne, že se mezi nimi polynom $x - c_i$ objeví alespoň k_i -krát pro každé $i = 1, \dots, s$. Proto $\prod_{i=1}^s (x - c_i)^{k_i} \mid f$. Protože K je těleso, platí $\sum_{i=1}^s k_i \leq \text{st}(f)$.

Důsledek. Necht' R je konečné těleso, pak je jeho multiplikativní grupa (R^*, \cdot) cyklická. Důkaz.

Důsledek. Pro libovolné prvočíslo p je grupa $(\mathbb{Z}_p^\times, \cdot)$ cyklická.

Derivace polynomu

Definice. Necht' R je okruh, $f = a_n x^n + \dots + a_2 x^2 + a_1 x + a_0$ polynom z $R[x]$. **Derivací** polynomu f rozumíme polynom $f' = n a_n x^{n-1} + \dots + 2 a_2 x + a_1$.

Poznámka. V tělese reálných čísel máme pojem limity, který v obecném okruhu není k dispozici. Proto jsme pojem derivace polynomu nemohli definovat limitou, ale jen uvedeným vzorcem, v němž například $n a_n$ znamená n -násobek prvku a_n (tedy součet n kopií prvku a_n v grupě $(R, +)$).

Věta. Necht' R je okruh, $f, g \in R[x]$, $c \in R$. Pak platí

- ▶ $(f + g)' = f' + g'$,
- ▶ $(f \cdot g)' = f' \cdot g + f \cdot g'$,
- ▶ $((x - c)^n)' = n(x - c)^{n-1}$.

Označení. Druhou derivaci polynomu f značíme $f'' = (f')'$, třetí $f''' = (f'')'$ atd. Obecně pro $k \in \mathbb{N}$ pak k -tou derivaci polynomu f značíme $f^{(k)} = (f^{(k-1)})'$. Je tedy $f^{(1)} = f'$, $f^{(2)} = f''$, atd.

Souvislost derivace polynomu s násobností kořenů

Věta. Necht' R je komutativní okruh, $f \in R[x]$, $c \in R$, $k \in \mathbb{N}$.

Jestliže c je k -násobným kořenem polynomu f , pak je c kořenem polynomů f' , f'' , \dots , $f^{(k-1)}$. *Důkaz.*

Věta. Necht' R je těleso, $f \in R[x]$, $c \in R$, $k \in \mathbb{N}$. Předpokládejme, že $\text{char } R = 0$ nebo $\text{char } R > k$. Pak c je k -násobným kořenem polynomu f , právě když je c kořenem polynomů f' , f'' , \dots , $f^{(k-1)}$ a není kořenem polynomu $f^{(k)}$.

Příklad. Předpoklad o charakteristice je nezbytný. Například pro $R = \mathbb{Z}_2$ polynom $f = x^2 \in \mathbb{Z}_2[x]$ má kořen $[0]_2$ násobnosti 2. Přitom $f' = 2[1]_2x = 0$, a tedy $f^{(k)} = 0$ pro každé $k \in \mathbb{N}$.

Poznámka. Jev pozorovaný v předchozím příkladě platí obecněji: je-li $\text{char } R = p > 0$, pak pro každé $f \in R[x]$ platí $f^{(p)} = 0$.

Polynomy nad \mathbb{C}

Věta (Základní věta algebry). Každý nekonstantní polynom $f \in \mathbb{C}[x]$ má v \mathbb{C} kořen.

Definice. Těleso R se nazývá **algebraicky uzavřené**, jestliže každý nekonstantní polynom $f \in R[x]$ má v R kořen.

Příklad. Tělesa \mathbb{R} a \mathbb{Q} nejsou algebraicky uzavřená, žádné konečné těleso není algebraicky uzavřené (je-li $R = \{r_1, \dots, r_n\}$, pak $(x - r_1) \cdot \dots \cdot (x - r_n) + 1$ nemá v R kořen).

Poznámka. Základní větu algebry lze tedy formulovat takto:
 \mathbb{C} je algebraicky uzavřené těleso.

Důsledek. Pro libovolný polynom $f \in \mathbb{C}[x]$ platí: f je ireducibilní nad \mathbb{C} , právě když je f lineární.

Důsledek. Necht' $f \in \mathbb{C}[x]$ je normovaný polynom, $\text{st}(f) = n \geq 1$. Pak existují $c_1, \dots, c_n \in \mathbb{C}$ tak, že

$$f = (x - c_1) \cdot \dots \cdot (x - c_n).$$

Tento rozklad je navíc jednoznačný až na pořadí činitelů.

Polynomy nad \mathbb{C} - Viètovy vztahy

Důsledek (Viète). Necht' $f = x^n + a_{n-1}x^{n-1} + \dots + a_1x + a_0 \in \mathbb{C}[x]$ je normovaný polynom, $n \geq 1$, $c_1, \dots, c_n \in \mathbb{C}$ jeho kořeny (každý uveden tolikrát, kolik je jeho násobnost). Pak platí

$$-a_{n-1} = c_1 + \dots + c_n,$$

$$a_{n-2} = c_1c_2 + c_1c_3 + \dots + c_1c_n + c_2c_3 + \dots + c_{n-1}c_n,$$

$$\vdots$$

$$(-1)^k a_{n-k} = \sum_{1 \leq i_1 < \dots < i_k \leq n} c_{i_1} c_{i_2} \dots c_{i_k},$$

$$\vdots$$

$$(-1)^n a_0 = c_1 c_2 \dots c_n.$$

Poznámka. Výraz na pravé straně k -tého řádku lze popsat takto: vezmeme všechny k -prvkové podmnožiny množiny indexů $\{1, 2, \dots, n\}$, pro každou z nich vynásobíme odpovídající kořeny a získané součiny sečteme.

Polynomy nad \mathbb{R}

Věta. Je-li komplexní číslo c kořenem polynomu $f \in \mathbb{R}[x]$, pak i číslo \bar{c} komplexně sdružené s číslem c je kořenem polynomu f .

Věta. Pro libovolný polynom $f \in \mathbb{R}[x]$ platí: f je ireducibilní nad \mathbb{R} , právě když je f lineární anebo je $f = ax^2 + bx + c$ kvadratický se záporným diskriminantem $b^2 - 4ac < 0$. Část důkazu.

Důsledek. Každý nekonstantní normovaný polynom $f \in \mathbb{R}[x]$ lze psát jako součin normovaných polynomů, které jsou lineární anebo kvadratické se záporným diskriminantem. Tento zápis je jednoznačný až na pořadí činitelů.

Polynomy nad \mathbb{Z} - hledání racionálních kořenů

Věta. Necht' $f = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0 \in \mathbb{Z}[x]$ je nekonstantní polynom stupně n , $r \in \mathbb{Z}$, $s \in \mathbb{N}$, $(r, s) = 1$, taková, že $\frac{r}{s}$ je kořen polynomu. Pak platí

- ▶ $r \mid a_0$,
- ▶ $s \mid a_n$,
- ▶ pro každé $m \in \mathbb{Z}$ platí $(sm - r) \mid f(m)$.

Poznámka. Předchozí větu používáme pro nalezení všech racionálních kořenů daného polynomu s celočíselnými koeficienty a nenulovým absolutním členem: první dvě podmínky totiž dávají jen konečně mnoho možných hodnot pro r , s . Pro každou z možných dvojic r, s lze zjistit dosazením, zda $\frac{r}{s}$ je kořenem f . V případě velkého počtu dvojic je možné některé dvojice eliminovat třetí podmínkou, například testovat, zda platí $(s + r) \mid f(-1)$ a $(s - r) \mid f(1)$.

Polynomy nad \mathbb{Z}

Definice. Necht' $f = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0 \in \mathbb{Z}[x]$ je nenulový. Řekneme, že f je **primitivní**, jestliže jeho koeficienty jsou nesoudělné, tj. $(a_0, a_1, \dots, a_n) = 1$.

Věta (Gaussovo lemma). *Součin libovolných dvou primitivních polynomů je primitivní polynom.*

Důkaz sporem. Předpokládejme, že $f, g \in \mathbb{Z}[x]$ jsou primitivní polynomy takové, že jejich součin $f \cdot g$ primitivní není. Pak existuje prvočíslo p , které dělí všechny koeficienty polynomu $f \cdot g$.

Zobrazení $\alpha : \mathbb{Z}[x] \rightarrow \mathbb{Z}_p[x]$ určené předpisem

$$\begin{aligned}\alpha(a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0) &= \\ &= [a_n]_p x^n + [a_{n-1}]_p x^{n-1} + \dots + [a_1]_p x + [a_0]_p\end{aligned}$$

pro libovolné $a_0, a_1, \dots, a_n \in \mathbb{Z}$ (tedy každý koeficient je nahrazen odpovídající zbytkovou třídou) je homomorfismus okruhů. Pak $\alpha(f) \neq 0$, $\alpha(g) \neq 0$, $\alpha(f) \cdot \alpha(g) = \alpha(f \cdot g) = 0$, což je spor s tím, že \mathbb{Z}_p je těleso, a tedy $\mathbb{Z}_p[x]$ je obor integrity.

Polynomy nad \mathbb{Z} - ireducibilita

Věta (Gauss). *Libovolný polynom $f \in \mathbb{Z}[x]$ je ireducibilní nad \mathbb{Z} , právě když je ireducibilní nad \mathbb{Q} .*

Důkaz. Tvrzení je zřejmé pro konstantní polynom f , který není ireducibilní ani nad \mathbb{Z} ani nad \mathbb{Q} . Nechť je tedy f nekonstantní. Jestliže f není ireducibilní nad \mathbb{Z} , je možné jej psát jako součin dvou nekonstantních polynomů v $\mathbb{Z}[x]$. Tyto polynomy jsou i z $\mathbb{Q}[x]$, a tedy f není ireducibilní nad \mathbb{Q} .

Předpokládejme tedy naopak, že f není ireducibilní nad \mathbb{Q} . Pak tedy $f = g \cdot h$ pro vhodné nekonstantní polynomy $f, g \in \mathbb{Q}[x]$. Existují nenulová racionální čísla b, c tak, že $b \cdot g$ a $c \cdot h$ jsou primitivní. Podle Gaussova lemmatu je i $(b \cdot g)(c \cdot h) = (bc) \cdot f$ primitivní. Existují nesoudělná $u, v \in \mathbb{N}$ tak, že $bc = \pm \frac{u}{v}$. Kdyby $u \neq 1$, bylo by u dělitelné nějakým prvočíslem p , které by pak dělilo všechny koeficienty polynomu uf a z $p \nmid v$ bychom dostali, že $(bc) \cdot f$ není primitivní. Proto $u = 1$ a $f = (\pm v \cdot (b \cdot g)) \cdot (c \cdot h)$ je rozklad f na součin dvou nekonstantních polynomů v $\mathbb{Z}[x]$, a tedy f není ireducibilní nad \mathbb{Z} .

Polynomy nad \mathbb{Z} - ireducibilita

Věta (Eisensteinovo kritérium). Necht'

$f = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0 \in \mathbb{Z}[x]$ je nekonstantní polynom stupně n . Jestliže existuje prvočíslo p takové, že

- ▶ $p \mid a_{n-1}, p \mid a_{n-2}, \dots, p \mid a_1, p \mid a_0,$
- ▶ $p \nmid a_n,$
- ▶ $p^2 \nmid a_0,$

pak je f ireducibilní nad \mathbb{Q} .

Poznámka. Pokud prvočíslo daných vlastností neexistuje, neříká Eisensteinovo kritérium o ireducibilitě f zhora nic.

Polynomy nad \mathbb{Z} - důkaz Eisensteinova kritéria

Důkaz sporem. Předpokládejme, že naopak f není ireducibilní nad \mathbb{Q} , podle Gaussovy věty není ireducibilní ani nad \mathbb{Z} . Z předpokladů $\text{st}(f) = n > 0$ a f je nekonstantní. Existují tedy nekonstantní polynomy $g, h \in \mathbb{Z}[x]$ tak, že $f = g \cdot h$. Opět uijme homomorfismus okruhů $\alpha : \mathbb{Z}[x] \rightarrow \mathbb{Z}_p[x]$ určený předpisem

$$\begin{aligned}\alpha(b_n x^n + b_{n-1} x^{n-1} + \cdots + b_1 x + b_0) &= \\ &= [b_n]_p x^n + [b_{n-1}]_p x^{n-1} + \cdots + [b_1]_p x + [b_0]_p\end{aligned}$$

pro libovolné $b_0, b_1, \dots, b_n \in \mathbb{Z}$. Pak z prvního předpokladu plyne, že

$$\alpha(g) \cdot \alpha(h) = \alpha(g \cdot h) = \alpha(f) = [a_n]_p x^n$$

je asociované s polynomem x^n , neboť $p \nmid a_n$. Přitom $\mathbb{Z}_p[x]$ je okruh s jednoznačným rozkladem, proto $\alpha(g)$ i $\alpha(h)$ jsou asociované s mocninami polynomu x . A protože jsou nekonstantní, musí být absolutní členy obou polynomů g i h dělitelné p . Jejich součin a_0 je tedy dělitelný p^2 , což je spor.